

Velolučki govor (klasifikacijske odrednice i fonologija)

Lubiana, Orieta

Source / Izvornik: **Hrvatski dijalektološki zbornik, 2010, 125 - 156**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:188:048892>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka Library - SVKRI
Repository](#)

ORIETA LUBIANA

Sveučilišna knjižnica Rijeka

Dolac 1, HR-51 000 Rijeka

orieta.lubiana@svkri.hr

VELOLUČKI GOVOR (klasifikacijske odrednice i fonologija)

Rad predstavlja prvi potpuniji opis govora Vele Luke na otoku Korčuli, učinjen na temelju vlastitih terenskih istraživanja provedenih u kolovozu 1993. godine. Jezični materijal, snimljen na magnetofonsku traku, fonetski je transkribiran i akcentuiran, te potom razvrstan prema dijalektološkim razlikovnim kriterijima. Prikazuje se vokalizam, akcentuacija, konsonantizam te najvažnije morfološke i ostale dijalektološki razlikovne značajke. Radu su pridodani ogledi govora.

1. Vela Luka

Otok Korčula je najjužniji u srednjodalmatinskoj otočnoj skupini i veličinom šesti otok na našoj obali (276 km²). Od otoka Hvara razdvaja ga petnaest kilometara širok Korčulanski kanal. Na kraju zapadnoga dijela otoka, u najvećem zaljevu dugom šest kilometara, leži mjesto [*Vèla Lūkà*] duž uvala [*Lučice*], [*Bàda*] i [*Bobòvišt'a*] s jedne strane, te uvale [*Kàle*] s druge. Može se podijeliti na predjele: [*Vrā'ac*], [*Kàli*], [*Př'nski Rât*], [*Dolac*], [*Knež'nske Laze*], [*Mrkî Rât*], [*Bád*] i [*Bobòvišt'e*]. Mjestu pripadaju i otočići – svjetionici [*Kàmenjāk*] i [*Prožd*] kao i nenastanjeni poljoprivredni zaseoci [*Bàbinji Lazi*], [*Česvìnova*], [*Grad'na*], [*Humit'*], [*Mal'ns't'ica*], [*Pràpatna*], [*Prìhònja*] i [*Stin'va*].

Pred samim se mjestom usidrio otočić Ošjak, koji se zbog bujne vegetacije, kao prirodna rijetkost, nalazi pod zaštitom Konzervatorskoga zavoda za Dalmaciju.

Vela Luka je najmlađe naselje na otoku, a prva isprava koja je spominje općinski je zakonik Korčule u zemljišniku općinskih dobara, koji je uredio zastupnik otoka 2. svibnja 1427.

Ime mjesta često je napisano vrlo raznoliko, a ispravno je Vela Luka (G [Vèle Lūke], D [Vèloj Lūčì]). Stanovnik mjesta naziva se Velolučanin, a u lokalnom se govoru čuje i skraćeno [Lūčānin] i ime mjesta [Lūkā].

Podrobnije podatke o postanku i naseljavanju mjesta donosi Marinko Gjivoje. Da bi osigurao carinska prava na rakiju, korčulanski je knez Angelo Barbaro kratko vrijeme prije pada Mletačke republike, 17. listopada 1795., izdao nalog da se popišu svi koji u Veloj Luci imaju kotao ili rakiju. Iz isprava koje se odnose na ovaj predmet razaznaje se da je 1795. godine u Veloj Luci svoje konobe imalo jedanaest Blačana (dva Bosnića, dva Žuvele, Gugić, Bačić, Vlašić, Padovan, Ostoić, Kunjašić i Petković) (Gjivoje 1968: 358).

I prema župskoj matici proizlazi da je u to vrijeme samo jedanaest obitelji gotovo stalnoga boravka u Veloj Luci, od kojih su četiri obitelji Žuvela, tri Vlašić, Dragojević, Barčot, Surjan i Mirošević-Dubaj). Ove su obitelji stanovale u Veloj Luci uglavnom radi ribanja i paše, a u Blatu su imale kuće s posjedima.

Od 1800. pa nadalje nastanile su se u Veloj Luci druge obitelji, najviše njih iz Blata, a zatim i iz drugih mjesta uglavnom trgovci i obrtnici iz Istre, Rijeke, Kopra, Splita, Makarske, Štajerske, Italije i s Hvara, te neke obitelji koje su prije stanovale u okolici mjesta bojeći se nastaniti u njemu samom zbog stalne gusarske opasnosti. Danas u Veloj Luci najviše obitelji nosi prezimena Žuvela, Dragojević i Oreb (Gjivoje 1968: 359).

Kašteli su u mjestu građeni s magazinima uz obalu, a bili su vlasništvo korčulanskih knezova i plemića. Najstariji, kaštel obitelji Ismaelli s uklesanim grbom i godinom 1490., potječe iz XV. stoljeća. Grb je uništen 1944. godine. Sredinom XIX. stoljeća kaštel je prešao u vlasništvo obitelji Joković. Pripadala mu je i obližnja crkvice Sv. Vicenca, također vlasništvo Ismaellija, a kasnije obitelji Tulić. Sagrađena je 1589. godine i u njoj se do gradnje župne crkve Svetoga Josipa 1848. godine obavljala služba Božja. O tome svjedoči hrvatski natpis postavljen na pročelju iznad vrata, a glasi: 1589 – SERGIJE PLEMICH// ZMAIKO SAGRADI// OD SASTAVE KAPELANIJE// 1819 DO SAGRADE// CERKVE SVETOGA JOSIPA// 1848 LUČANOM ZA// BOGOŠTOVLJE SLUŽILA JE.

Mlađi su kašteli Koloričev (danas Šantić) iz XVI. st. (1520.) i Kanaveličev (danas Petković-Kovač s grbom Nicchini s Hvara). Kašteli su raznim nadogradnjama i adaptacijama promijenili nekadašnji izgled.

Novija je, i jedna od najljepših građevina u mjestu, župna crkva Svetoga Josipa sagrađena 1848. sa zvonikom sagrađenim 1871. u oblicima zakašnjeloga baroka.

U staroj je palači Franulović-Repak danas smješten Centar za kulturu s či-

taonicom i bibliotekom u prizemlju, te muzejskom zbirkom, a na katu je međunarodna poklon-galerija slika i skulptura.

Mještani njeguju svoju pučku tradiciju i već su 1893. osnovali *Narodnu glazbu* koja i danas djeluje, a 1909. godine Pjevačko-tamburaško društvo *Hum* (danas KUD *Hum*).

Velolučani su naročito su ponosni na svoju klapsku pjesmu, tako da djeluju mnogobrojne klape: *Ošnjak*, *Greben*, *Vela Luka*, a folklorna skupina *Manfrina* i danas čuva i izvodi stare pokladne plesove: *Tanac*, *Manfrinu*, *Vrtajicu*, *Trepavicu* i druge (Kalogjera 1985).¹

Velolučani su se oduvijek bavili poljoprivredom (najviše vinogradarstvom i maslinarstvom) te ribarenjem, a danas su zaposleni i u brodogradilištu *Greben*, Zavodu za medicinsku rehabilitaciju *Kalos* i u turizmu, u nekoliko hotela: *Adria*, *Posejdon*, *Ĵadran*, *Dalmacija*. Nažalost, posljednjih se desetljeća ugasilo nekoliko tvornica u kojima je bio zaposlen veliki broj mještana: tvornica ribljih preradevina *Ĵadranka*, tvornica ambalaže *Vela Luka*, tvornica *Elektronika*.

Mjesto ima osnovnu i srednju školu, dječji vrtić, dom umirovljenika, ljevakarnu, zdravstvenu stanicu, nekoliko banaka, poštu, matični ured, ugostiteljske objekte i trgovine.

Prema posljednjem popisu stanovništva iz 1991. godine, u Veloj Luci živi 4438 stanovnika i nakon Maloga Lošinja najnaseljenije je mjesto na našim otocima. Broj se stanovnika 1991. godine najviše približio onom iz 1921. godine, kada je mjesto imalo 4995 stanovnika (Luško libro 1993: 45, 48). Taj se broj 1931. godine smanjio na 4038, a 1937. izvan mjesta živjelo je 1177 stanovnika. Najveći odljev stanovnika dogodio se od 1921. – 1937. godine, jer su mnogi Velolučani zbog posljedica Prvoga svjetskoga rata i propasti vinograda uništenih filokserom otišli u dijasporu. Najviše ih je u Južnoj Americi (Brazil, Argentina), Australiji, na Novom Zelandu, nešto u Kanadi i Južnoafričkoj Republici. Prilikom odlaska običavali su pjevati ovu pjesmu: *Zbogun moja Bobovišća vala / Kad san kanta sva si odavala / Druga mladost kad bude kantati / valo moja nemoj odavati!*

U našoj zemlji najviše Velolučana živi u Zagrebu, Splitu, Rijeci i Zadru.

2. Literatura o velolučkom govoru

Budući da nema prethodne literature koja se bavi isključivo govorom Vele Luke, literaturu rabljenu u istraživanju i ovom opisu MGVL² prikazujem kronološkim slijedom.

---

¹ Monografija iz koje su preuzeti podatci nema numeracije.

² Ova se kratica u daljnjem tekstu rabi za označavanje mjesnoga govora Vele Luke.

Prvi je o jednom korčulanskom govoru pisao dijalektolog Marcel Kušar u raspravi o govoru mjesta Lumbarde na otoku Korčuli (1895: 323–338). Neke sam od značajki lumbardskoga govora koje autor navodi utvrdila i u mjesnom govoru Vele Luke.

Srpski dijalektolog Miloš Moskovljević objavio je 1950. godine rezultate istraživanja korčulanskih govora pri čemu je izložio i neke jezične crte MGVL (1949: 155–221). U ovom će radu biti prikazane i činjenice koje se ne podudaraju s Moskovljevićevima, što će biti posebno istaknuto. Njegovi kriteriji nisu vodili ovaj rad, budući da mi je nakon uvida u sažetak Petra Šimunovića o govoru otoka Korčule (Olesch – Šimunović 1983: 101) preostalo jedino zaključiti da su mu podatci nepouzdana. Sažetak je, naime, izrađen samo na temelju Moskovljevićevih istraživanja, jer druga ne postoje.

Ivo Kaštropil (1970: 86–90) iznio je neke značajke govora Blata i Vele Luke, ali budući da i sam piše da podatci nisu dublje znanstveno valorizirani, upotrijebljeni su u ovom radu samo djelomice.

Pri određivanju kriterija za razvrstavanje jezičnih činjenica vrlo su se korisnima pokazali neki Božidara Finke u *Naputku za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora* (1973: 5–76) i *Dugotočkim čakavskim govorima* (1977).

Glavnina jezičnih činjenica komentirana je u ovom radu kriterijima izloženim u knjizi Milana Mogušića *Čakavsko narječje* (1977) i kriterijima usvojenima tijekom studija kroatistike na Filozofskom fakultetu u Rijeci na kolegijima Dijalektologija i Povijest hrvatskoga jezika.

Jezične činjenice MGVL koje navedenim kriterijima nisu mogle biti obuhvaćene, analizirane su prema onima Dalibora Brozovića u knjizi *Jezik, srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski* (1988).

Uporište za objašnjenje nekih činjenica čakavske akcentuacije i čakavskoga sloga su u knjizi Ive Lukežić *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt* (1990).

Knjiga Vesne Zečević *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu* (1993) poslužila je za objašnjenje nekih fonoloških činjenica MGVL.

3. Prikupljanje jezičnoga materijala o mjesnom govoru Vele Luke

Kolegij Dijalektologija na trećoj godini studija kroatistike otvorio mi je mogućnost da opišem mjesni govor Vele Luke, što mi je bila želja od početka studija to više što sam, proučavajući ispitnu literaturu, uočila da on još nije opisan u cijelosti.

Dodatna mi je motivacija bila činjenica da sam i sama govornica južnočakavskoga ikavskoga dijalekta, koji mi je bio prvi materinski jezik, budući da sam prvih pet godina života provela u Veloj Luci i emotivno sam vezana za taj

kraj, govor i ljude. Sve me to potaklo da opišem mjesni govor Vele Luke i tako ga, na neki način, kao u svojevršnom portretu, sačuvam od zaborava.

Istraživanju je bio cilj prikazati jezične značajke govora Vele Luke koje ga određuju kao čakavski sustav, a zadatci sljedeći:

- prikazati obilježja fonološkoga sustava i neke crte morfološkoga sustava MGVL;
- dopuniti i korigirati podatke iz literature o korčulanskim govorima i opisati MGVL koji još nije opisan u cijelosti;
- priložiti dijalektološkoj literaturi akcentuiran primjerak suvremenoga govora Vele Luke.

Svoje sam istraživanje započela u kolovozu 1993. u Veloj Luci na otoku Korčuli.

Na magnetofonsku traku najprije sam snimila monolog svoga djeda Krešimira Padovana-Kantara rođenoga 1923. godine u Veloj Luci gdje i sada živi, a zatim dijalog između svoje bake, pok. Katarine Padovan-Kantar, rođene u mjestu 1925., i rođaka Tomislava Padovana-Kantara rođenoga 1929. godine također u Veloj Luci, gdje živi i danas. Krešimir Padovan bavi se maslinarstvom i vinogradarstvom, a Katarina Padovan bila je domaćica.

Te sam govornike odabrala jer se u njihovu govoru, s obzirom da pripadaju starijoj generaciji, bolje čuvaju značajke MGVL nego u govornika mlađe generacije.

Budući da pravoga prethodnoga opisa MGVL nema, usredotočila sam se na snimljeni materijal koji sam obradila metodom fonetske transkripcije. Potom sam iz njega u dogovoru s mentoricom izlučila činjenice koje su razlikovne prema kriteriju čakavskih i štokavskih alijeteta i alteriteta te ih prenijela na listiće. Provela sam analizu teksta prema kriterijima Milana Moguša (1977), i onima usvojenima tijekom studija na predavanjima iz Dijalektologije i Povijesti hrvatskoga jezika te nekima Dalibora Brozovića (1988) i Božidara Finke (1977: 7–178). Nakon analize slijedi komentar, tj. rasprava o rezultatima istraživanja.

Svi navedeni primjeri preuzeti su iz ogleđa govora, a samo u iznimnim slučajevima iz zbirke pjesama Izvora Oreba *Lanterna na škoju*³ i iz spjeva Šime Vučetića *Kunma Mandina u po ovega vika*⁴. Budući da sam i sama izvorni govornik, služila sam se i osobnim iskustvom⁵.

---

³ Takvi su primjeri stavljeni u zagradu i posebno označeni I. O.

⁴ Takvi su primjeri stavljeni u zagradu s oznakom Š. V.

⁵ Takve primjere u zagradi označila sam s O. L.

4. Prikaz rezultata istraživanja

Po odabranoj dijalektološkoj literaturi temeljni su dijalektološki kriteriji za utvrđivanje pripadnosti organskih idioma čakavskom narječju čakavski alijeteti i alteriteti.

4.1. Alijeteti⁶

4.1.1. Zamjenica ča

U MGVL nije potvrđena prisutnost zamjenice *ča*, već se u značenju upitno-odnosne zamjenice za ‘neživo’ rabi upitno-odnosna zamjenica *što* i ostali njeni oblici. U MGVL postoji i neodređena zamjenica *ništo* za značenje ‘nešto’, koja se javlja u hrvatskim ikavskim štokavskim i južnočakavskim govorima.

Postojanje zamjenice *što* i njezinih izvedenica potvrđuju ovi primjeri:

...da bi štogod doni... ništa nego na... ostali bez išta... što si moga... svašta smo provali... za što više posla.

Postojanje zamjenice *ništo* potvrđuju primjeri poput [*n̩što* *ću ti*][*r̩ěć*]... O. L.

Potvrde uporabe upitno-odnosne zamjenice *čigov* / *čigova* / *čigovo* ovi su primjeri:

[*Čig^uŏv je*] [*t^uŏ*] [*p̩ās*]? O. L. [*Čig^ova je*] [*t^uŏ*] [*k̩ùća*]? O. L. [*Čig^ovo je*] [*t^uŏ*] [*d̩i^uè*]? O. L.

Određujući kriterije za kartu čakavskoga narječja, Milan Moguš i Božidar Finka ubrojili su MGVL u govore koji nemaju *ča* ni *zač*, a imaju čakavsku akcentuaciju i čakavski refleks jata. Pokušat ću dokazati primjerima da se jezično stanje danas poklapa s tom konstatacijom.

Dalibor Brozović zaključuje da se “upitno-imenička zamjenica *ča*, genitiv najčešće česa: *što*, quid danas više ne govori na cijelom području čakavskoga narječja: na najistočnijim čakavskim otocima Korčuli i Lastovu, na čakavskom dijelu Pelješca i na mnogim odsjecima uskoga čakavskoga obalnoga pojasa u Dalmaciji govori se *što* (*šta*).” (1988: 80).

Bez obzira na tu činjenicu, “čakavština obuhvaća u prvom redu sve otoke od Cresa do Lastova i Korčule.” (1988: 57).

4.1.2. Pojave vezane uz čakavsku tendenciju pojačane vokalnosti

U MGVL potvrđeni su primjeri nepreventivnih vokalizacija slaboga poluglasa, koji se javljaju samo u čakavskim govorima.

⁶ Oni podatci koji su prisutni u govoru obrađeni su najviše prema kriterijima Milana Moguša iz knjige *Čakavsko narječje*, osim zamjenice *ča*, koja nije prisutna u govoru Vele Luke.

Takva je vokalizacija *va* < *vъ u prefigiranoga glagola *vazest*. Miloš Moskovljević je ovu činjenicu zanemario, tvrdeći da korčulanski govori “mesto starog *vъ* imaju u.” (1949: 159).

Takvi su primjeri toponim [*Malīnšt'ica*] izveden od oblika *malin* potvrđenoga u čakavaca već u XIII. st. (Moguš 1977 : 21) i leksemi [*zmaǰä*] i [*paši*] (Moguš 1977: 24).

Vokalni je inventar MGVL zahvaćen tendencijom jake vokalnosti, tj. uvećan zbog tendencija diftongacije, zatvaranja vokala, ali i mogućnosti nazalizacije vokala te redukcije.

Ovim se pojavama, međutim, ne proširuje vokalni sustav, već su sve one alofonske inačice vokalnih fonema, jer se ne može utvrditi da bilo diftonzi, bilo zatvoreni ili nazalizirani monofonzi ulaze u fonološke opozicije, dakle nemaju razlikovnu funkciju i stoga nisu fonemi. Tako se vokalni inventar MGVL sastoji od pet fonema koji tendiraju diftongaciji ili zatvorenosti, nazalizaciji i redukciji:

$$\begin{array}{cc} i \bar{i} & u \bar{u} \\ e \bar{e} & o \bar{o} \\ & a \bar{a} \end{array}$$

Ovom inventaru pripada i slogovno /*r*/, koje može biti i dugo i kratko, i naglašeno i nenaglašeno.

Nazalizacija vokala [*a*], [*e*], [*i*], [*o*], [*u*] u literaturi se ovako objašnjava: “Vokal ispred konsonantske skupine u kojoj je prvi konsonant (C) nazalni glas (nC, mC) ili na kraju riječi ispred nazala (n, m) izgovara se kao nazal.” (Finka 1973: 15).

Kada su slogovi zatvoreni nazalima, ti se nazali reduciraju, ali u MGVL ima slučajeva da se vokali nazaliziraju i kada im ne prethodi ili ne slijedi nazal, vjerojatno kao rezultat analogije.⁷

Nadalje: “Sve nazalne varijante vokalnih ostvaraja u stvari su alofoni dvaju fonema: odgovarajućega vokalnoga fonema i konsonantskoga fonema n.” (Finka 1973: 41).

Često se nazalizirano mogu ostvariti [*a*], [*i*] i [*u*], a rijetko, svega u nekoliko zabilježenih primjera i to u neposrednoj blizini nazala u dugu slogu [*e*] i [*o*].

Alofoni se [*a*], [*i*] i [*u*] realiziraju gotovo uvijek u dugu slogu, bilo da je on nenaglašen ili naglašen, uzlazan ili silazan, ali i u kratkom slogu, premda rijetko.

⁷ Usp. Olesch – Šimunović 1983: 99. [*a*] (a je bilo koji vokal) označava nazaliziranu varijantu vokala, a znak [ŋ] označava alofon konsonanta *n* iza nazaliziranoga vokala.

Primjeri su za nazalizaciju u MGVL:

- Nazalizirani je vokal ispred konsonantske skupine u kojoj je prvi konsonant (C) nazalni glas (nC, mC): *k^onvoj*, *izv^anka*, *L^enka*, (*na*) *taⁿce*, *dalmatiⁿska*, *Vⁱnka*, *v^anka*, *baⁿka*, *Talijaⁿci*, *T^ončica*, *luⁿpar*, *luⁿbrela*.
- Na kraju riječi ispred nazala /m/ i /n/ : *saⁿ*, (*s*) *tovaruⁿ*, (*s*) *mazguⁿ*, (*s*) *tetuⁿ* *Lucuⁿ* *Pelincuⁿ*, (*s*) *Principesuⁿ* *Mafalduⁿ*, *govoriⁿ*, *odlučaⁿ*, *nakuⁿ*, *plisaⁿ*, (*s*) *posluⁿ*, *daⁿ*, *plaⁿ*, *med'utiⁿ*, *nisaⁿ*, (*za*) *sprovoduⁿ*, *kamiⁿ*, *jedaⁿ*, (*s*) *babuⁿ* *staruⁿ*, *puⁿ*, *uⁿ*, *slobodaⁿ*, (*u*) *petiⁿ*, (*s*) *konopuⁿ*, *početkuⁿ*, *stotiⁿ*, (*s*) *tebuⁿ*, *pokojaⁿ*, *znaⁿ*.
- Nazalizirani je vokal iza nazala /m/ i /n/ : *ma^{li}*, *ma^{lega}*, *mi²*, *zana^{ta}*, *doni^t*, *ni²*, *Ma^{te}*.
- U primjerima kad nije u blizini nazala: *tu²*, *ja²*, *mla^d*.

Vokal /i/ je pod kratkim silaznim akcentom, obično među konsonantima, reduciran, pa se ostvaruje kao alofon [ə]. No, ponekad je moguć takav ostvaraj i kada /i/ nije naglašen kratkim silaznim akcentom [nāčasto], a pod kratkim se silaznim može ostvariti i /i/ : [brīgu], [sīgūr], [nazemīū] itd.

Primjeri su u MGVL: [sməlo], [hodət], [recəmo], [hodəli], [koləko], [čovək], [priprēmət], [korəsti], [nosəla], [ləto], [krčət], [sadət].

4.1.2.1. Diftongacija

Diftong (dvoglas) se definira kao “složeni glas koji nastaje neprekinutim klizanjem iz položaja jednog vokala u položaj drugog u istom slogu.” (Moguš 1977: 25).

Drugi je dio diftonga obično dulji.

Kao i u većini mjesnih govora čakavskoga narječja zahvaćenih diftongacijom, u MGVL diftongiraju tri duga vokala, bilo da su u naglašenu ili nenaglašenu slogu, u prednaglasnom ili zanačlasnom položaju: srednji vokal prednjege niza /ē/, srednji vokal stražnjega niza /ō/ i donji niski vokal /ā/.

Primjeri u MGVL su:

$\bar{e} > \bar{e}$: [kvalitⁱetū], [pomodⁱērnul], [šⁱēste], [tⁱēga], [zⁱēje].

$\bar{o} > \bar{u}$: [br^uōd], [d^uōd'es], [d^uōt'], [got^uōv], [G^uōbica], [koprij^uōg], [n^uōt'], [pom^uōrska], [p^uōt'], [p^uōt'at], [sp^uōr], [šk^uōla], [tak^uō], [t^uō], [t^uōrkul], [ūs^uōl], [zat^uō].

$\bar{a} > \bar{a}$: [mōr^oā], [otorkul^oā], [p^oāra].

4.1.2.2. Zatvaranje dugih vokala

Vokali /ē/, /ō/, /ā/ dakle “diftongiraju u zatvornom pravcu bez obzira da li se dugi vokal nalazi u zatvorenom ili otvorenom slogu”. Duljina je utjecala na

promjenu boje vokala: $\bar{e} = ee > ^i e$; $\bar{o} = oo > ^u o$; $\bar{a} = aa > ^o a$. Zbog toga dvoglasi mogu i alternirati s monoftonški zatvorenijim izgovorom osnovnoga vokala sasvim slobodno (Moguš 1977: 28).

U MGVL dugi su vokali / $\bar{a}$ /, / $\bar{o}$ / i / $\bar{e}$ / poprimili zatvoreniju artikulaciju⁸:

$\bar{a} > a$: [b $\bar{a}$ rba], [Bož $\bar{i}$ ĕk], [dob $\bar{i}$ v $\bar{a}$], [doš $\bar{a}$], [dr $\bar{a}$ go], [dv $\bar{a}$], [dv $\bar{a}$ deset], [im $\bar{a}$], [iš $\bar{a}$], [iš $\bar{a}$ t' $\bar{a}$], [j $\bar{a}$ k], [M $\bar{a}$ rko], [m $\bar{e}$ t' $\bar{a}$], [m $\bar{o}$ g $\bar{a}$], [m $\bar{o}$ r $\bar{a}$], [ost $\bar{a}$], [pos $\bar{a}$ l], [potr $\bar{a}$ v $\bar{i}$], [r $\bar{a}$ dn $\bar{i}$], [st $\bar{a}$ ri], [sv $\bar{a}$ k $\bar{a}$], [sv $\bar{e}$ g $\bar{a}$], [vaj $\bar{a}$], [zv $\bar{a}$].

$\bar{o} > o$: [d $\bar{o}$ kle], [mot $\bar{o}$ r $\bar{a}$], [sez $\bar{o}$ n $\bar{a}$], [s $\bar{o}$ l], [tak $\bar{o}$].

$\bar{e} > e$: [pripr $\bar{e}$ m $\bar{e}$ t], [z $\bar{e}$ m $\bar{i}$ u].

[$\bar{a}$] se obično realizira u dugom slogu, izuzetno rijetko u govoru kao kratk glas i ostvaruje se u naglašenu [pos $\bar{a}$ l] i nenaglašenu položaju [tr $\bar{a}$ v $\bar{i}$], [tr $\bar{i}$ b $\bar{a}$]. "Pri izgovoru toga glasa jezik je podignut i povučen natrag, tako da se realizira kao ponešto stražnji glas (u usporedbi s izgovorom književnoga a)." (Finca 1977: 35–36).

[$\bar{o}$] se također uvijek realizira u dugu slogu. Ostvaruje se u naglašenu [tak $\bar{o}$] i nenaglašenu položaju [š $\bar{o}$ l]. Položaj je jezika pri izgovoru toga glasa isti kao u [$\bar{a}$], pa se [$\bar{o}$] u usporedbi s književnim realizira kao zatvoreniji glas.

[$\bar{e}$] se uvijek realizira u dugu slogu i ostvaruje u naglašenu [z $\bar{e}$ m $\bar{i}$ u] i nenaglašenu [pripr $\bar{e}$ m $\bar{e}$ t] položaju. Položaj jezika pri izgovoru toga glasa isti je kao u [$\bar{a}$] i [$\bar{o}$], pa se u usporedbi s književnim realizira kao zatvoreniji glas.

Posljedica je diftongaciji i pojavi zatvorenih vokala povećanje vokalnoga inventara za onoliko jedinica koliko ih je zahvaćeno promjenom. Budući da se uklapa u trend pojačane vokalnosti, predstavlja čakavski alijetet. Pravilo kada se u MGVL javlja diftong, a kada zatvoreni vokal, trebalo bi biti predmet novoga istraživanja.

4.1.3. Refleksi protojezičnoga vokala * ϵ

Prijelaz protojezičnoga * $\epsilon > /a/$ prema formuli $j, \check{c}, \check{z} + * \epsilon > ja, \check{c}a, \check{z}a$ temeljna je čakavska odlika, tj. čakavski alijetet. Ta je pojava u čakavaca imala dvije faze: staru s prijelazima * $j\epsilon$, * $\check{c}\epsilon$, * $\check{z}\epsilon > ja, \check{c}a, \check{z}a$ i noviju s refleksom * $\epsilon > /e/$.

U MGVL je potvrđen stari prijelaz * $\epsilon > /a/$ u leksemima: *zajat, ujat, dojat* (se) < * $j\epsilon ti$.

M. Moskovljević nije zamijetio navedenih primjera, zaključivši da u korčulanskim govorima postoji samo jedan primjer "mesto j ϵ ima je, izuzev u prijat" (Moskovljević 1949: 59).

⁸ Vidjeti legendu znakova na kraju članka.

4.1.4. Prijeglas *ě > /a/ u leksemu *prama*

Prijeglas *ě > /a/ u leksemu *prama* veoma je stara pojava iz vremena prve protojezične palatalizacije: *Cpal.* + *ě1* = *Cpal.* + /a/ → *přēm-* > *prama*.

4.1.5. Akcentuacija

U MGVL je prema novijim klasifikacijama⁹ stari troakcenatski sustav (*ǎ*, *ǎ̄*, *ǎ̇*)¹⁰ s nenaglašenim duljinama (*ǎ̄*) i kraćinama (*ǎ̇*).

Nenaglašene duljine mogu biti:

- prednaglasne (bez obzira na dužinu naglašenoga sloga koji slijedi), kao u primjerima: [*čŭvǎlo*], [*drŭštvo*], [*nastǎviǎŭ*], [*nŭši*], [*prŭlŭku*], [*priprēmǎt*], [*sǎdǎt*], [*vŭšǎk*], [*zabranŭvǎli*], [*zapošlŭjǎvǎna*], [*pěšěs*], [*mětŭǎ*] itd.;
- zanaglasne: [*dobŭvǎ*], [*drŭgě*], [*grŭziǎ*], [*izdŭbǎno*], [*napŭnŭ*] prez., [*nastǎviǎŭ*], [*nŭsŭš*], [*obrǎdě*], [*ŏšěs*], [*pŏznǎto*], [*pŭštŭǎ*], [*sŭgŭr*], [*svǎkŭ*], [*trŭbǎ*], [*ŭjǎ*] itd.

Arhaičnost se akcenatskoga sustava, osim činjenice da je stari pretežno južnoga tipa, očituje i u očuvanju zanaglasnih duljina i u zadržavanju praslavenske proklize (ujednačenoga prijenosa siline unutar akcenatske cjeline), što se može uočiti na ovim primjerima: [*běznŭkoga*], [*nǎčsto*], [*nǎsrŭdu*], [*ŭmŏre*], [*zǎnikoga*].

Prema literaturi (Lukežić 1990: 34) kratki se akcent (*˘*) u govorima sa starijim i starijim akcenatskim sustavima realizira:

- na starim distribucijskim mjestima: na iskonski kratkim vokalima /e/ i /o/ koji se nisu našli u uvjetima za produljenje na kojima kontinuiraju praslavenski kratki akcent, u MGVL: [*rěkǎ*], [*selŏ*], [*slŏbodno*];
- na iskonski dugim vokalima /i/, /u/, /a/, /e/ kao kontinuantu pokraćenoga psl. akuta, u MGVL: [*mŭšŭt*], [*rěba*], [*sikŭra*], [*žělŭzo*];
- na iskonski kratkim vokalima nastaloga prijenosom siline pri ranim dezoksitonezama, u MGVL: [*bŏst*], [*měst*].

Dugi se silazni akcent ostvaruje na distribucijskim pozicijama dugoga silznoga, ali ponekad i na mjestu akuta “na vokalima koji su u sjevernim čakavskim govorima položajno produljeni u slogu zatvorenu sonantom” (Lukežić 1990: 36), u MGVL: [*oficŭr*], [*pakǎl*], [*posǎl*], [*sMafǎldŭn*], [*stetŭn*].

S obzirom na poziciju u riječi, akut u MGVL može stajati i na inicijalnom slogu (koji može biti i jedini), i na medijalnom i finalnom slogu, dakle zadržao je sve tri pozicije.

⁹ Mogaš 1977, Lukežić 1990: 32–33.

¹⁰ Znak *a* ovdje stoji namjesto bilo kojega vokala.

Primjeri su za akut:

- na inicijalnom (ili jedinom) slogu: [bīli] gl. pridj. radni, [brāñe], [br^uōd], [cīli], [čūva], [dōkli], [grē], [G^uōbica], [līpo] prilog, [māli], [mī], [nāipriⁿ], [nāi^{bojoga}], [nī], [pā], [pūst^a], [pūⁿ], [rīvu], [skāla], [sp^uōr], [stāli], [svōi], [šēst], [tū], [zīⁿsko];
- na medijalnom slogu: [boksīta], [dobīva], [dvaest^uōsme], [izdūba^o], [jedīⁿa], [nem^uōjite], [obrādu], [odred^{en}], [pom^uōrska], [Tuturā^o], [zanāta];
- na finalnom slogu: [donīt], [got^uōv], [gubī], [izī], [kilī], [konopūⁿ], [mazgūⁿ], [odvūt], [onī], [stojū].

Akut stoji i u slogu zatvorenu sonantom u ovim primjerima: [Dalmatīⁿska], [lārgo], [mīⁿde], [nāipriⁿ], [nem^uōjite], [nāi^{bojoga}], [pom^uōrska], [Potīrnu], [pūⁿ], [skonopūⁿ], [smazgūⁿ], [sp^uōr], [stvārno], [svōi], [Tarāⁿta], [ūⁿ], [zīⁿsko].

Iz literature je poznato da se čakavski sjever i čakavski jug razlikuju kvalitetom akcenta produljenog pred sonantom u zatvorenu slogu.¹¹ U slogu zatvorenom sonantom (unutarnjem i vanjskom) u južnim čakavskim govorima stoji dugi silazni akcent, a u sjevernima akut. U govoru Vele Luke u toj kategoriji alterniraju, preklapajući se, značajke čakavskoga sjevera i čakavskoga juga.

Pred sonantima u zatvorenu slogu kratki se vokal dulji. Kvaliteta produžena akcenta alternira:

- ostvaruje se dugosilazni (˘) akcent: [posāl], [postōl], [vāⁿka] itd.
- ostvaruje se akut (˙): [Dalmatīⁿska], [smazgūⁿ], [zīⁿsko].

Ostali su akcenti s obzirom na poziciju u riječi ovako smješteni:

Kratkosilazni (˘) može stajati na:

- inicijalnom slogu: [dōma], [drūgih], [kāsnije], [mōrā], [nīkud], [rāta], [rēka], [smāli], [štō], [tāda];
- medijalnom slogu: [hodāli], [kolāko], [mečālo], [recāmo], [zabrañivāli];
- finalnom slogu: [hodāt], [nīsmō], [televīzīje].

Dugosilazni (˙) može stajati na:

- inicijalnom (i jedinom) slogu: [bī], [bīlo], [dāⁿ], [imā], [pā], [plāⁿ], [smī], [stāt];
- medijalnom slogu: [modīē^{rn}u], [normā^lno], [Talijāⁿci];
- finalnom slogu: [dognā], [kopri^uōg], [kojō], [nāšā], [priprēⁿī], [zabā^vīā].

¹¹ I. Lukežić (1990) sažimlje tu problematiku ocjenom po kojoj o razlici u kvaliteti akcenta pri duljenju pred sonantom u zatvorenom slogu najiscrpnije govori rasprava Zvonimira Jurkovića Prilog za suvremenu čakavsku dijalektologiju, *Čakavska rič*, sv. 1, Split, 1973., str. 7–37.

S obzirom na to da MGVL ima stari akcenatski inventar i staru distribuciju, ne poklapa se s opisom korčulanskih govora Miloša Moskovljevića, koji je zaključio da se “dobro još čuvaju stari akcenti i čakavski akut, ali sve više prodire nova, štokavska akcentuacija... koja je izazvala veliki poremećaj u korčulanskoj akcentuaciji ukoliko je nije potpuno zamenila.” (Moskovljević 1949: 158–159).

4.1.6. Konsonantska obilježja

4.1.6.1. Konsonantski inventar

Konsonantski inventar MGVL čine 22 konsonantska fonema. Po mjestu tvorbe mogu se podijeliti na:¹²

- dvousnene (bilabijalne): /p/, /b/, /m/;
- zbnousnene (labiodentalne): /f/, /v/;
- alveolarne: /l/, /r/;
- zubne (dentalne): /t/, /d/, /n/, /c/, /z/, /s/;
- nepčane (palatalne): /ń/, /ć/, /č/, /š/, /ž/, /j/;
- mekonepčane (velarne): /k/, /g/, /h/.

Konstatacija Milana Mogušā da se u čakavskom narječju prvotno nisu razvile zvučne afrikate /š/ i /ž/ može se primijeniti i na MGVL. U konsonantskom inventaru nema fonema /š/ i u takvim se položajima u primjerima iz standardnoga jezika u MGVL realizira /ž/ (na mjestu jednačenja po zvučnosti ili u primljenica): *žep, žemper, svidožba*.

U MGVL nije nastao ni fonem /š/ jer se jotovanje psl. skupine *dj i novije skupine *dj* < *dōj u MGVL reflektiralo kao starije čakavsko /j/ : *grozje, meja, porojenje*, ili kao recentnije čakavsko /d'/ : *dod'eš, dovid'ēna, nared'ēne*.

Miloš Moskovljević previdio je ovu jezičnu činjenicu jer je zabilježio da “Mesto prasl. *dj ima j ali ga sve više potiskuje đ koje se u čisto književnim riječima jedino i upotrebljava. Štokavsko đ sve više potiskuje j od *dj.” (Moskovljević 1949: 157, 159).

4.1.6.2. Čakavsko /t'/

Konsonant /t'/ ima u većini govora čakavskoga narječja specifičnu realizaciju, na što su upozoravali gotovo svi dijalektolozi. M. Moguš je opisuje s fonetičkoga stajališta ovako: “Izgovor čakavskoga /t'/ opisao je fonetičar Damir Horga ovako: Kod čakavskog ć vrh jezika se upire u donje alveole ne dodirujući donje zube. Mjesto dodira jezika s nepcem je gotovo palatalno.

¹² Prema: Barić i dr. 1991: 27.

U tvorbi okluzije i tjesnaca učestvuje srednji dio jezika. Neznatno je slabija zračna struja i još labavija opća artikulacija.” (Moguš 1977: 65).

Isti je izgovor ovoga glasa i u MGVL, a od toga odudara jedino Moskovljevićev opis korčulanskih govora, u kojem tvrdi da se “suglasnik *ć* izgovara s jasnim spirantskim elementom, kao i u štokavskom dijalektu. Samo sam triput zabeležio čisto nepčano *ć* tj. *t'*: kut'a B(lato) i Č(ara), re'ina S(mokvica), prut'e Ž(rnovo)” (Moskovljević 1949: 158).

MGVL ne daje elemenata za ovu Moskovljevićevu tvrdnju, jer se uvijek jasno razlikuju glasovi /č/ i /t'/ a izgovor /t'/ ima čakavsku realizaciju.

Ovi su primjeri u MGVL: [bãšt'inu], [d''ô't'], [mêt'ã se], [mogût'nosti], [nâjvet'a], [nât'], [p''ô't'at], [pôvřt'e], [srřt'a], [třšt'ac], [ukût'i], [vrřt'a].

4.1.6.3. Konsonant /lj/

Konsonant /lj/ nije jedinica konsonantskoga inventara MGVL. Na njegovim etimološkim mjestima javlja se /j/. Pojava se provodi u govorima duž jadranske obale, pa pripada onima koje Dalibor Brozović naziva adrijatizmima (1988: 84). Primjeri su u MGVL: *čejadi, divji, famija, grobje, jubi, judi, juto, li-pje, najboje, nastavjaju, nevoja, podebje, posteja, prijatejica, skupje, škakjat, škoj, uje, vajalo, zdravje, zeje, zemju*.

Pojedinačni primjeri u kojima se na mjestu /lj/ > /ll/ su *valda, Velko, Želko*, poznati i u drugim zapadnim čakavskim govorima.

Sljedovi /ll+ /j/ unutar riječi izgovaraju se nesliveno, tj. svaka se jedinica artikulira odvojeno: *hiljadu, Kriljani, ljudi, poljana, zapošljavanja*.

M. Moskovljević je, nasuprot tome, ustvrdio da se svako /lj/ izgovara kao /j/, ali se pod uticajem štokavskog izgovora ipak može čuti, za što moj materijal o MGVL ne daje elemenata.

4.1.7. Asimilacije u novim konsonantskim skupinama u čakavskom narječju izazvane novom slogovnom strukturom

U MGVL se realiziraju općejezične promjene početnih netipičnih konsonantskih skupina: reducira se prvi član u skupinama strukturiranim od okluziva i afrikata: *pčela* > *čela*, te od okluziva i frikativa: *pšenica* > *šenica*.

Osim ovih, u MGVL vrlo su izražene i posebne promjene unutar konsonantskih skupina unutar riječi koje pripadaju redu čakavskih alijeteta, a odnose se na promjene prvoga člana u novim skupinama šumnika, nastalim na granicama nekadašnjih unutrašnjih slogova u starojezičnom razdoblju nakon redukcije poluglasa u položaju između dvaju šumnika.

Pojava je registrirana u dijalektološkim opisima čakavskih idioma, od naj-

starijih u 19. stoljeću do suvremenih.

Slabljenje napetosti može se i u MGVL pratiti na više stupnjeva i svrstati u nekoliko kategorija.

A. Slabljenje za jedan stupanj, unutar iste kategorije šumnih konsonanata:

- afrikat se zamjenjuje frikativom: *čvrčaku > *čvrčku > čvršku; *gnjačaka > *gnjačka > gnjaška; *kučaka > *kučka > kuška; *lučaki > *lučki > luški; *mačaka > *mačka > maška; *mrtvačaka > *mrtvačka > mrtvaška; *razapřčakat > *rasprčkat > rasprškat, *smokvičaki > *smokvički > smokviški;
- okluziv se zamjenjuje frikativom: *laketi > *lakti > lahti (analogijom prema ovom obliku i N jd. lahat); *nogeti > *nogti > nohti (analogijom prema ovom obliku i N jd. nohat).

B. Šumni konsonant koji zatvara slog slabi za tri stupnja i zamjenjuje se najmanje napetim sonantom /j/: *laketi > *lakti > lajti; *lutaka > *lutka > lujka; *nogeti > *nokti > nojti.

C. Šumni se konsonant koji zatvara slog potpuno reducira: *gradski > *gradski > graski; *hrvatški > *hrvatski > hrvaski; *prasac - > *prašč - > pračevina *Prihodnja > *Prihodnja > Prihonja; *rotakva > *rotkva > rokva; *susędstvo > *susędstvo > susidstvo.

D. Rubni se šumnik na početku vanjskoga sloga potpuno reducira: bombardirat > bombardira; digod > digo; kad > ka; kogod > kogo; pak > pa; pet > pe; poć > po; put > pu; šest > šes.

4.1.8. Status dočelnoga slogovnoga -l

Završno slogovno -l koje se u jezičnoj povijesti javilo nakon gubitka poluglasa u imenica i pridjeva na početku unutarnjega i vanjskoga sloga, te na početku vanjskoga sloga u jednini m. r. glagolskoga pridjeva radnog, u organskim idiomima hrvatskog jezika može imati dvojak alteritetni status: u jednima se završno slogovno -l čuva bez izuzetka u svim gore navedenim kategorijama, a u drugima se završno slogovno -l ostvaruje samo u imenica i pridjeva i na kraju sloga, ali ne i u kategoriji glagolskoga pridjeva radnog, gdje podliježe promjenama. Unutar potonjega statusa u čakavskome se narječju javlja alijetetni, samo čakavskim govorima svojstven otklon od štokavskih i kajkavskih rješenja, s -l > -∅ u kategoriji glagolskoga pridjeva radnog.

U MGVL je upravo takva situacija. U imenica i pridjeva starojezično je završno slogovno -l neizmijenjeno kao u primjerima: *debel, feral, javal, maštil, posal, sol, topal, val, vrtal, zal*, a neizmijenjeno je i na kraju unutarnjega sloga: *mulci, palci*.

U glagolskoga pridjeva radnog u jednini m. r. reducirano je kao u primjerima:¹³ *bubnu, ču, govori, izi, je bi, je doživi, je poginu, je rodi, opari, opari se, rodi, sazdrži, si bi, si se zabavi, slomi se, učini, vidi*, a supstituirano s /i/ neposredno iza slogotvornoga /r/ : *umri, upri*; ako je infinitivna osnova završavala vokalom /a/, -l > /a/, a oba su se vokala potom stegnula u dugo /a/: *biš ubra, dobiva, dognā si, ima si, iša sañ, je ima, je iša, je išaća, je mora, je osta, ni da, ni ima, sañ reka, se zva, si iša, si moga, si mora, si naša, si se zabavi, uteka*.

4.1.9. Osobit oblik pomoćnoga glagola biti u kondicionalu: *bi, biš, bi, bimo, bite, bi*

Morfološki je alijetet čakavskoga narječja poseban prezentsko-aoristni oblik pomoćnoga glagola *biti* za tvorbu kondicionala : 1. l. jd. *bin / bih*, 2. l. jd. *biš*, 1. l. mn. *bimo / bismo*, 2. l. mn. *bite / biste*.

Neki od tih starih oblika zadržani su i u MGVL:

Primjeri su za 2. l. jd.: BIŠ: *...da biš za noć doša doma... da biš do dana doša... da biš ima vremena... da biš ništo moga pobrat*; za 1. l. mn.: BIMO: *Bili bimo išli u tuji svit za prihranit se*. O. L.; za 2. l. mn.: BITE: *I ki arbul bili bite dreti. I. O.*

4.2. Alteriteti

4.2.1. Refleksi *ě

Različit razvoj *ě ostavio je traga tako da su među čakavskim govorima nastale četiri zone njegovih refleksa (*e, i / e, i, je*), ali sve čakavske reflekse *ě karakterizira dosljednost zamjene jata jednom jedinicom, ili dvjema prema posebnoj zakonitosti i pravilu (Moguš 1977 : 37).

Refleks *ě u MGVL dosljedno je ikavski i u leksičkim i u nastavačnim morfemima. Ikavski refleks *ě u MGVL rezultat je, dakle, zakonitosti zamjene *ě a ne vanjskoga utjecaja na govor, kao što zaključuje Moskovljević: "Ikavski izgovor, po mome mišljenju, takođe je u dalmatinske čakavske govore donet iz štokavskog." (Moskovljević 1949: 159).

Ikavski refleks *ě čakavski je alteritet¹⁴, jer ga imaju i neki štokavski govori. Prema Daliboru Brozoviću, ikavski je autohtoni čakavski predmigracijski južni dijalekt: "Južnočakavski ili ikavskočakavski dijalekt sveden je na svom prvotnome kopnenom prostoru na uzak i isprekidan pojas uz more, od Novigrada i privlake do ušća Cetine. Glavnina je toga dijalekta na otocima od Pašmana na zapadu do Korčule i Visa na istoku, a pridružuje im se i čakavski dio

¹³ Zbog razumljivosti najčešće navodim primjer u perfektu.

¹⁴ ALTERITET = "drugost od dvojice". Taj termin rabi Milan Moguš u *Čakavskom narječju*, uz napomenu da ga preuzima od Žarka Muljačića; usp. Moguš 1977: 20.

poluotoka Pelješca” (1988: 88).

Ikavski refleks *ě potvrđen je u snimljenom materijalu MGVL:

A. U leksičkim morfemima (osnovama riječi): *bolila, cidilo, cilo, čovək, dica, donit, hotila, izist, lipo, ləto, miseca, mliko, mriže, məsta, nedija, niki, otudi, plisan, posli, potribu, priko, prinoćili, prominu, razdilit, sməlo, srića, sridu, Stipe, svića, svidoke, svita, vriće, vrimena.*

B. U gramatičkim morfemima:

- *-i* (< **-ě*) u D i L jd. ž. r. imenica ž. r. i osobnih zamjenica: *meni, ruci, sestri, strani, tebi, vojsci*;
- u L mn. m. i sr. r. *-ěh*: (*u*) *Lučanih, (po) selih*;
- *-in* (< **-ěmb*) u L i I jd. m. i sr. r. pridjevske deklinacije: (*u*) *desetiⁿ, (u) petiⁿ, sotiⁿ (u) zadnjiⁿ*;
- *-ih* (< **-ěhь*) u G mn. pridjevske deklinacije: (*od*) *lipih, drugih, svih*;
- *-ima* (< **-ěma*) u L mn. pridjevske deklinacije: *črnima*;
- *-iji* u komparativu na *-ěji > iji / ija*: *biliji, blažija, črveniji*.

C. U tvorbenim morfemima s *jatom*:

- *-ij* (< **-ě-* u tvorbenom morfemu **-ěhь*): *kudija, nedija*;
- *-in* (< **-ě* u tvorbenom morfemu **-ěn-*): *kolino, korin*;
- *-ir* (< **-ě* u tvorbenom morfemu **-ěrvь*): *kosir*;
- *-i-* (< **-ě-* na dočetu infinitivnih osnova te osnova glagolskoga pridjeva radnog): *hodit, letit, želi, želila, želilo, živi, živila, živilo*;
- *-i-* (< **-ě* u prezentskih osnova s kontrahiranim morfemom): *smin, umin*;
- *-i* (< **-ě* na dočetu priloga i brojnih imenica): *di, doli, dokli, dotli, dovli; dvi, gori, lani, nigdi, obi, svugdi*;
- *-i* (< **-ě* u prefiksu **ně-* i **prě-*): *niko, niki, nikoliko; nimamo, prihranit se, prinoćili, pritočit*.

4.2.2. Konsonantska skupina *jd* u prezentskoj osnovi glagola *id-ti

Konsonantska skupina *jd* u prezentskoj osnovi glagola *id-ti, čakavsko-kajkavsko-staroštokavski alteritet, prisutna je u MGVL: *dojdiⁿ, izajdiⁿ, najdiⁿ, projdiⁿ*.

U prezentskoj osnovi glagola *id-ti ostvaraj konsonantske skupine *jd* je alteritet: *dojde, izajde, najde, projde*;

/dʹ/ je noviji čakavski ostvaraj u primjerima: *dodʹeš, predʹe, naredʹenje, dovidʹenja*.

4.2.3. Prijelaz *-m > -n*

U MGVL potvrđen je prijelaz *-m > -n* u nastavcima, a */n/* je pritom nešto reduciran. U novije je vrijeme utvrđeno da je riječ o fonetskoj (artikulacijskoj) neutralizaciji fonemske komponente, pri čemu se artikulacijski zadržava samo nazalnost, a potiru se ostala artikulacijska obilježja. Primjeri u MGVL:

- u glagola na dočetu nastavka 1. l. jd. prez.: (*ja*) *saⁿ*, (*pak*) *nisaⁿ*;
- na dočetu nastavka u I. jd. imenica m., ž., i sr. roda: m. r.: (*s*) *diduⁿ*, (*s*) *posluⁿ*, (*s*) *tovaruⁿ*, ž. r.: (*s*) *babuⁿ*, (*s*) *mazguⁿ*, (*s*) *Priⁿcipesuⁿ Mafalduⁿ*, (*s*) *tetuⁿ Lucuⁿ Pelinicuⁿ*; sr. r.: (*s*) *ditetuⁿ*;
- na dočetu nastavaka u zamjenica, pridjeva i brojeva: (*prid*) *sobuⁿ*, (*prid*) *tebuⁿ*, (*s*) *tⁿ*, (*su*) *naⁿ*, (*u*) *desetiⁿ*, (*u*) *petiⁿ*, *staruⁿ*.

Pojava zahvaća i dočetak nekih nepromjenjivih riječi: glavnih brojeva *sedan* i *osan*, te priloga *dočin*. Na dočetu osnove u leksičkim morfemima u MGVL *-m* ostaje neizmijenjeno: *dim*, *lakom*, *lim*, *sam*.

4.2.4. Konsonantske skupine

Konsonantske skupine u čakavskom narječju su stare i nove (Moguš 1977: 83).

Stara praslavenska skupina **d_i* realizirala se u MGVL kao stariji čakavski ostvaraj */i/* u primjerima: *gospoja*, *meja*, *mlaja*, *možjani*, *porojenje*, itd. Isti je refleksi sekundarne starojezične skupine **d_{aj}*: *grozje*, *rojin*.

Praslavenska skupina **t_i* realizirala se u MGVL kao */t'/*: *kut'a*, *met'e*, *not'*, *pot'*, *pot'at*, *povrt'e*, *prinot'it*, *sit'*, *srit'a*, *svit'a*, *tret'e*, *vrit'a* itd.

Sekundarno **t_{aj}* imalo je isti refleksi: *brat'a*, *cvit'e*.

Skupina **št* u MGVL ima dvostruko podrijetlo:

- od skupine *st* u novijim primljenicama: *beštija*, *beštimat*;
- od psl. skupine **čt*: *pošten*, *poštenje*.

Strana skupina *sk* kao *šk* u primljenicama: *škatula*, *škina*, *škovacera*, ostala je neizmijenjena u leksemima: *skalat*, *skale*, *skula*.

U riječima slavenskoga podrijetla *čk > šk*: *čvršku*, *gnjaška*, *Grška*, *kuška*, *luški*, *maška*, *mrtvaška*, *smokeviški*.

Strana skupina *sp* realizirala se kao *šp*: *špaher*, *šporkat*, *šporko*, ostala je neizmijenjena u leksemima: *spijat*, *spiza*.

Praslavenske skupine **st_i* i **sk_i* realizirale su se kao *št'*: *bašt'ina*, *Bobovišt'e*, *godiš't'e*, *gušt'erica*, *išt'at*, *kršt'anski*, *kupališt'e*, *Malinšt'ica*, *našt'e*, *pričest'ivat*, *pušt'at*, *št'ap*, *št'eta*, *št'ipat*, *Strešt'inčica*, *št'ucat*, *št'uk*, *ušt'ipak*.

Govore s ostvarajem *št'* dijalektolozi ubrajaju u *šćakavske*, a izvorni su čakavski govori odreda šćakavski (Moguš 1977: 83).

Stara se skupina *čr u MGVL čuva: *čripnja*, *črivo*, *črjen*, *črn*, *črnac*, *črno*, *črpat*, *črv*, *črvić*, *učrjenilo*, *učrnit*.

Ove se potvrde u MGVL protive tvrdnji Miloša Moskovljevića da se “stara grupa *čr* čuva, ali se vrlo često zamjenjuje sa *cr*. Naporedo sa *čr* govori se i *cr*.” (1949: 157, 159).

Konsonantska skupina *gn* > *gnj*. *gnjoj*, *gnjojiti*.

4.2.5. Depalatalizacije

Milan Moguš navodi da depalatalizacija na čakavskom tlu zahvaća dva konsonanta, /*ʎ*/ i /*ɲ*/ koji su vrlo slični po svom položaju pri artikulaciji (1977: 90-91).

Depalatalizacija /*ʎ*/ > /*l*/, u manjem broju leksema lokalna ili arealna pojava u čakavštini, zabilježena je u MGVL u primjerima: *valda*, *Velko*, *Želko*.

Depalatalizacija /*ɲ*/ > /*n*/ u MGVL samo starije: *badqⁿ*, *laⁿska*, *ogaⁿ*.

4.2.6. Promjene srednjih vokala pred nazalima

Vokal /*e*/ se može zatvoriti do /*i*/ kada je ispred nazalnoga konsonanta koji zatvara slog u sredini ili na kraju riječi: *črjⁿ*, *kamⁿ*, *pečⁿ*, *žⁿska*.

U istim se položajima na kraju riječi vokal /*o*/ zatvara u /*u*/: (*s*) *menuⁿ*, (*s*) *tebuⁿ*, (*s*) *ženuⁿ*, (*vazmi*) *sobuⁿ*, ali ostaje reduciran: [*iⁿ*], [*uⁿ*].

4.2.7. Asimilacija na daljinu

U MGVL asimilacija na daljinu zahvaća konsonant /*s*/ pod utjecajem palatala /*ʃ*/ u nekom od slogova iste riječi (prema: Brozović 1988) /*s*/ > /*ʃ*/: *šuša*, *šušilo*, *šušit*.

4.2.8. Promjene -*ro*, -*ra* > -*re*

Protojezična promjena vokala u sekvencijama -*ro*, -*ra* > -*re* u korijenu iste riječi, učestalija u govorima južnoga areala, potvrđena je u MGVL u primjerima: *narast* > *naⁿrest*, *rast* > *reⁿst*, *grob* > *greⁿb*, (ali *grobje*) i u imenice *repak* (‘*vra-bac*’).

4.2.9. Epenteza

U konsonantskoj skupini *zr* javlja se epentetsko /*d*/: *sazdrit*, *zdrak*, *zdracalo*, *zdril*, *zdrilo*.

Skup *dr* može prijeći u *zdr. zdrača (drača), zdrucat*.

4.2.10. Metateza

U MGVL je prisutna metateza slogova u leksemima: *čvaraju* < *vračaju*, *kušundida* < *šukundida*, *manjiga* < *maginja*, *ževara* < *žerava*.

4.2.11. Zamjenički likovi nastali kontrakcijom

U MGVL je lik osnove upitno-odnosne zamjenice za značenje 'živo' u sva tri roda nastao kontrakcijom, kao i u većini čakavskih govora:

- m. r. psl. **k_z+i* > **kyi* > *kii* > *ki*, [*Kî je*] [*t^uô*] [*vrâg*] O. L. *Ki luⁿpar se lipi*. Š. V.¹⁵
- sr. r. psl. **ko+e* > *koe* > *ko*
- ž. r. psl. **ka+a* > *kaa* > *ka*, [*Kâ ti*] [*brəga*]

4.2.12. Disimilacije

U MGVL je prisutno razjednačenje nosnih sonanata u skupini *mn*: *gumno* > *gumno*.

Tipična je za čakavce i disimilacija likvidnih konsonanata.

U MGVL se likvid /r/ mijenja u /l/ (ali ne i obrnuto): *frizerka* > *flizerka*, *rebro* > *lebro*.

4.3. Ostale značajke MGVL¹⁶

4.3.1. Fonološke pojave

Zamjene konsonanata: /g/ > /k/ : *galeb* > *kaleb*, /v/ > /b/ : *vrime* > *brime* (raguzejam).

Konsonant /v/ stoji u intervokalnoj poziciji: *levut*.

Početno se /v/ u konsonantskoj skupini može reducirati: *repak* ('vrabac').

U nekim konsonantskim skupinama konsonant /v/ otpada: *gvozje* > *gozje*.

Skup *st* može metatezom (*ts*) dati /c/: *caklo*.

Leksem *usta*, pokazne zamjenice *ovo* i *ono*, te vremenski prilog *opet* u MGVL imaju protetsko /i/: *jono*, *jopet*, *jovo*, *justa*.

Analoška palatalizacija velara /k/ /g/ /h/ zahvaća i osnovu glagola u 3. l. mn. i ispred nastavka *-u*: *možu*, *peču*, *vržu*.

¹⁵ *Ki* u značenju *kao* i kada se upotrebljava u poredbenim rečenicama: *Ki da je Uskrs oli ishodnji daⁿ*. Š.V.

¹⁶ Prema Božidar Finki (1977) i Daliboru Brozoviću (1988).

Jednina m. r. pokaznih zamjenica glasi: *ovi, ti, oni*. Iza prijedloga *s* zamjenica *ti* dobiva protetsko /o/: *s otĩⁿ*.

4.3.2. Morfonološke pojave

Neutralizacija alomorfa

U N jd.¹⁷ sr. r. pridjeva i zamjenica ostvaruje se neutralizacija prijeglasnoga /e/ > /o/ poslije nepčanih konsonanata:

lošo (vino), našo (uje)... koju je izdubano... staro našo, tujo (libro), vrućo (lito).

Riječ je o gubljenju palatalnosti na razini distribucije vokala, kojoj je posljedica gubljenje protojezičnih alomorfa, u ovome slučaju u N jd. sr. r. pridjeva i zamjenica, odnosno opstanak istoga nastavka iza nepčanih i nenepčanih konsonanata.¹⁸

Zanijekani prezent gl. biti 3. lica jd. glasi *nĩ: nĩ bilo*.

4.3.3. Morfološke pojave

U MGVL se čuvaju svi oblici imperfekta glagola biti:

1.	1. jd.: <i>ja bišĩ</i>	1. mn.: <i>mĩ bišemo</i>
2.	1. jd.: <i>tĩ bišesh</i>	1. mn.: <i>vĩ bišete</i>
3.	1. jd.: <i>uⁿ biše</i>	1. mn.: <i>oni bišu</i> .

MGVL pripada skupini onih čakavskih govora u kojima se ne čuvaju oblici imperfekta svih glagola, nego samo imperfekt glagola *biti*, i to s nastavcima u svim oblicima. Taj imperfekt glagola *biti* ima prezentske nastavke (Menac-Mihalić 1989: 88).

Kao i u drugim čakavskim govorima koji čuvaju taj oblik, imperfekt je u MGVL izgubio vremensko značenje i poprimio modalnu funkciju izricanja želje, mogućnosti, načina, npr. *biše kupit* sa značenjem: *mogao je kupiti, trebao je kupiti*. U stručnoj je literaturi imperfekt u takvoj službi nazvan imperativom prošlim.¹⁹

Za treće lice prezenta glagola u MGVL generalizira se nastavak *-u*:

...tamo se kupu masline... da se neka prominu... govoriće da govoru... kad puno stoju... tamo se obradu masline.

¹⁷ U ostalim padežima ta se neutralizacija ne ostvaruje pa ostaje: *G lošega, G vrućega, D našemu, D kojemu, D tujem*.

¹⁸ Neutralizacija fonoloških opreka u osnovi je fonemskih zamjena. U slabim položajima (položajima neutralizacije) *razlikovna obilježja funkcioniraju s ograničenjima, što dovodi do ukiđanja nekih opreka po određenom obilježju*. Usp. Zečević 1993: 21.

¹⁹ Menac-Mihalić 1989: 102.

Javlja se specifična jugoistočnočakavska značajka tvorbe iterativnih prezenta (Brozović – Ivić 1988: 86) kao u primjerima: [pokri̯jĕ] : *pokri̯va*, [svučĕjĕ] : *svlačĭ*, ali i [svũca], [zali̯jĕ] : *zali̯jeva*, [obučĕjĕ] : *oblačĭ*, ali i [obũca].

Infinitivni je dočetak apokopiran, završava samo na -t / -ć: *ležat, lovit, trcat, peć, reć, užec̆*.

U G, D, L, A jd. u zamjenica, pridjeva, rednih brojeva generalizira se nastavak -ega / -emu. Takvim je ujednačenjem nastavka i gubljenjem alomorfa -oga / -omu sustav rasterećen. Primjeri su: *...da biš posija, koristi od tega... kako saⁿ jubi jednega oficira... da neka znaju jedan za drugoga... je se uⁿ spominje tega?... meni je mater imala pjesmicu od tega... na temu uje gubi kvalitetu... oni su rekli jedan drugemu... ovega maĕga što je bi... radnega, onemu, temu... to ti je osi potresa dubrovaćkega... u zadnju četvrtega*.

Za G mn. rabe se ovi nastavci:

- stariji: -Ø, -i / -ih;
- noviji: -ã, pretežno u primjerima preuzetim iz struke, npr. *obrada maslina, puno brodova*.

U MGVL ovi su primjeri: *...nakun nekoliko daⁿ... od drugih materijali... od šes uri... trideset godin... bilo je Lučani desetak... drugih prilika niši ima... dva para skala... još su naⁿ davali po malo dinari... ni bilo dinari... ni bilo pe kili... pe metri... pe šes kili... proces obrade maslina je gotov... sa već ima materijalih... vrića mindeli*.

Oblik A izjednačava se s oblikom L²⁰: *...čuva se u kamenu posudu... u Lastovu smo prinoćili... uⁿ je bi u jednu kamaru... bila je borba u Blato... bila je na rivu ovaka trava... na nike brodove... naši su sve radili u kuhinju... nosila je maĕu na ruke... saⁿ se zaposlila u kuhinju*.

Posvojna zamjenica ima oblik *njĭha*; [njĭha] [sĭn]. O. L.

U G jd. ž. r. drži se stari nestegnuti lik posvojne zamjenice *njeje* (stcsl. *jeje*): [njĕjĕ] [kãmara] O. L.

I jd. ujednačen je za sva tri roda i glasi *uⁿ*: *koncuⁿ, s babuⁿ staruⁿ, s konopuⁿ, s mazguⁿ, s početuⁿ, s posluⁿ, s Principesuⁿ Mafalduⁿ, s tebuⁿ, s tovaruⁿ, većinuⁿ su*.

Za broj četiri upotrebljava se oblik četire u ž. r.: [Kãd smo] [išĭ t'a], [bĭle su] [čĕtĭre] [ũre]. O. L.

U m. i sr. rodu taj oblik glasi četira: *četira godišća, četira pasa*. O. L.

Dual se u m. r. čuva uz broj 3 i 4: *dva rogaća, tri vala*.

²⁰ Ovu pojavu D. Brozović ubraja u adrijatizme izazvane romanskim utjecajem (neutraliziranjem akuzativa i vokativa).

Jednosložne imenice m. r. imaju kratku množinu: *didi, krovi, pasi, brodi*²¹.

Hipokoristici m. r. s dočetakom na *-e* proširuju osnovu morfemom *-et* u svim padežima osim N i V jd.: *Iveta, Jureta, Mateta, Stipeta*.

U promjeni pridjeva provodi se 2. palatalizacija: *jednaki > jednaci, jednakih > jednacih, jednakima > jednacima*.

Pridjevi kojih se (jednosložna) osnova za tvorbu komparativa završava na labijalne konsonante, imaju nastavak *-ji* u komparativu: *dubok – dubji, lip – lipji*, a za takvim se tvorbama povode pridjevi: *lak – lagji, mek – mekji*.

4.3.4. Sintaktičke pojave

Imenica *dica* sintaktički funkcionira kao N mn. m. r., što je vidljivo po obliku glagolskog pridjeva radnog: *...dica su ostavali unde*.

4.3.5. Leksičke posebnosti

Karakteristični su leksemi koji daju posebnu boju MGVL: *grinća* (odlazim), *iskle* (odakle), *išlaća* (otišla je), *poćat* (otići)...

4.3.6. Oblici nepromjenjivih riječi

Prilozi dobivaju navezak *-ka*: *danaska, doleka, goreka, jutroska, undeka, vanka, večeraska*.

Prilog *svud* ima oblik *usud*.

Prijedlog *od* s G imenice zamjenjuje poredbeni prilog, kao i N imenice: [Činī] [mōte od] [lūdih]. O. L.

Uz genitiv se rabi prijedlog mjesta *u*: *u mene, u moje matere, u njega, u tebe*.

Ako se izriče relativno superlativno značenje, najobičnija pomoćna riječ je *jadno* i *vele*: *jadno bolestan, jadno gladan; vele ti su učinili naši didi* I. O. (jako mnogo su napravili...)

Značenje 'ili' izriče veznik *oli*: [Ōli] [izīj], [ōli] [vřzi]. O. L.

Značenje 'pa' izriče se oblicima *pa / pak / paka*: [Nājpriⁿ se] [ūmīj] [pā t'eš se] [ōbūt^t]. O. L.

Značenje 'niti' izriče veznik *nijanci*: [Nī] [bīlo] [nījanci] [krūha za] [kūpīt]. O. L.

Oblik prijedloga *jer* obično je *jerbo*: [Nīsqⁿ] [izī] [obīd] [jērbo mi je] [bīlā] [přišā]. O. L.

²¹ Imenica *brod* u MGVL ima kratku množinu – *brodi*, G mn. *brodi, brodih*. Govornici koji u G mn. za tu imenicu rabe nastavak *-a* u G mn. – *brodova*, preuzimaju ga iz standardnog jezika. V. opasku u zaključku ovoga rada o nastavku *-a* u G mn.

5. Zaključak

Istraživanje potvrđuje da je MGVL čakavski sustav, što dokazuje 9 čakavskih alijeteta i 13 čakavsko-štokavskih (ili čakavsko-kajkavskih ili čakavsko-kajkavsko-štokavskih) alteriteta u njemu.

Alijeteti su u MGVL:

- Čakavska tendencija jake vokalnosti vidljiva u prefigiranoga glagola *vazest* (*va* < *vъ), toponimu *Malinščica* i leksemu *zmaja*;
- Povećan broj samoglasničkih fonema pod utjecajem diftongacije i zatvaranja vokala te nazalizacije;
- Dvojaki refleksi vokala *e > /*a*/ u leksemima: *zajat*, *ujat*, *dojat* (*se*);
- Stari troakcenatski inventar i distribucija s prednaglasnim i zanaglasnim duljinama, te zadržavanjem praslavenske proklize;
- Jotovanje praslavenske skupine *dj i novije skupine *dċj reflektiralo se kao starije čakavsko /*i*/ i recentnije čakavsko /*d'*/;
- Specifična čakavska fonetska realizacija fonema /*t'*/;
- Mijene u novim konsonantskim skupinama, nastale zbog posebnosti čakavskoga sloga;
- Redukcija dočelnoga slogovnoga *-l* u jednini m. r. glagolskoga pridjeva radnog;
- Osobit oblik pomoćnoga glagola *biti* u kondicionalu: *bi*, *biš*, *bi*, *bimo*, *bite*, *bi*.

Alteriteti su:

- Refleks *ě > /*i*/ u osnovi riječi i u gramatičkim morfemima;
- Konsonantska skupina *jd* u prezentskoj osnovi glagola *id-ti;
- Prijelaz *-m* > *-n* u nastavcima, pri čemu je /*n*/ nešto reduciran;
- Neizmijenjeno završno slogovno *-l* u imeničkih riječi i na dočetu unutarnjega sloga;
- Čuva se psl. skupina *čr;
- Praslavenske skupine *stj i *skj realizirale su se kao *št'*;
- Supstitucija /*l*/ > /*i*/;
- Depalatalizacija /*l*/ > /*l*/ i /*n*/ > /*n*/ u ograničenom broju primjera;
- Neutralizacija, asimilacija, epenteza, prijevoj, metateza i kontrakcija;
- Oblik akuzativa izjednačava se s oblikom lokativa;
- U genitivu plurala rabe se stari ništični nastavak *-∅* i *-i* /*-ih*;

- Upotrebljava se zamjenički pridjev *vas*;
- Infinitiv završava samo na *-t /-ć, /i/* je apokopirano.

Rezultati ovoga istraživanja MGVL pokazuju postojanje u njemu čakavskih alijeteta i južnočakavsko-zapadnoštokavskih alteriteta, u velikoj mjeri podudarnih s onima u otočnim govorima južnoga čakavskoga dijalekta. Daljnja bi istraživanja, koja bi u polazištu imala postojeće rasprave o tim govorima,²² vjerojatno potvrdila zaključak ove rasprave.

6. Ogledi govora

Fonetski zapis²³

I. dio

K. P. nī se sməlo hodət nīkud/ jerjebī koprif^ug// nīsī smī hodət/ Talijāⁿcisu zabranīvāli recəmo dšēs ūri dšēs/ nīsī smī nīⁿdi p^ug^t/ negosimōrā stāt dōma/ it^uje bilo tāda// kāje drūgo štō bilo/ nīsmō smīli p^ug^t nīkud/ t^usaⁿ ti rēkā// natāⁿcesmo hodəli pā kāsnije/ ĩza rāta/ kāje bilo slōbodno// t^uje bila jedīⁿa zābava/ nī bilo nitelevīzājē/ nī bilo rādija pūno/ negosiīšā natāⁿce/ tūsise zabāvi/ imāsi jednō drūštvō kojōsi tāmo našā/ zap^u zabāvjāse// fatigāloseje normālnō// svāki rādni dāⁿ jebī svōj plāⁿ ispūnīt spōslūⁿ// fatigālose koləkose moglō/ abiloje svāšta zafatigāt// čovək bezkvalifikācije izanātajē imā odrēd'en posāl/ fīzički// vajāloje p^ug^t vāⁿka kopāt/ rīt// priprēmāt z'ēmju dabišposījā/ korəsti ot'ēga/ adrūgo štōsi mōgā činət/ drūgih prīlīkā nī bilo// kāsāⁿ jā bī mlād / nī bilo mogūtⁿnosti zapōšl'jāvāna// umāslīnese hodīlo// svākā sezōnāje nosəla svōj posāl// lətoje bilo zarīt/ kīčət // priprēmāt z'ēmju zasādət lōzu/ pōvr't'e // pāje došlā jemātva// t^u mālo štōje bilo grōzjā/ t^uje vālo donīt dōma/ adōnīlose stovārūⁿ ilimazgūⁿ/ kōje imā tovāra// t'rgālose/ pāse tāmo nalīcē mēsta mēčəlo umaštīl idōnīlo dōma ukonōbu// onoləko koləkosi imā dognāsi dōma zapriprēmāt vīⁿō// māslīneseje kūpīlo dōkle nīsī priprēmī zabrāne// onō štōje pālo nazemjū trēbāloje skūpīt/ jerkā pūno stojū māslīne nazemjī/ propādāju/ izīih plīsaⁿ inatēmu ūje gubī kvalit'etū// vajāih donīt dōma/ stāvītīh ūmōre/ iskūpit koləku količinū ĩmāš// mī ĩmāmo takvū prīlāku/ zat^ugijersmo blīzū mōra/ stāvīmoih ujednū pōsudu/ kācu/ mīje zovemō lāmbək/ itāmose kūpu/ ikōnāčno kāse napūni/ ilīkakō čovək ĩmā prīlīku zaobrādətīh/ mī rēč'emo otorkulātīh/ otorkul'āse/ odnesēse nat^urkul/

²² Južnočakavski govori još nisu opisani u cjelovitoj sintetičkoj raspravi. Izuzetak su govori otoka Hvara, Braća i Visa, vrlo iscrpno obrađeni u raspravi Petra Šimunovića na njemačkom jeziku. v. Šimunović, P. Einführung (u: Hraste – Šimunović – Olesch 1979: XII–XLVII).

²³ Prema Božidar Finki (1977: 53–55) i skupina autora (1990: 14, 37). Zbog lakšega razumijevanja teksta bilježim velika slova iako to u fonetskoj transkripciji nije uobičajeno.

pomodⁱêrnu drauliku/ itämose obrädu mäslina// dobijëš ûje i odnesëš dõma// akoïmaš vîšäk// mõžešga prodät/ akonenõsiš dõma// sotⁱnje procëš õbrädë mäslina got^uv / päse nastävjàju drügī pöslovi// ûjese čüvā ukāmenū pösudu/ mījīh zovemõ kāmēnice// t^uõje otkāmēna/ korëto kāmēnõ/ kojõje izdübāno põsebno zaûje držät// t^uõje oddavninë põznāto/ stāro našõ// izumõlisu t^uõ jerbõ nī bilo drügē mogūt'nosti/ põsudē ocaklā/ ilidrügih materijāli// dīvo nī dobrõ zaûje/ zat^uõ štõse dīvo napünī ûja ipūšt'a/ akāmīⁿje sigūr bī õnda// säje vët' drügõ/ savët' imā materijālih// svākū gödinu vîšäk ûjā kojī imāš ukūt'i trībā pritočät/ tak^uõdaga svākū gödānu stāvīš näčasto// kāsē ûje tak^uõ nebë čüvālo ivodëlo brīgu odñēmu/ õndabise moglõ pokvārët/ ponāšu starīⁿsku rečenõ/ usālilobise/ dobivā jāk mōris/ nebëse moglõ začinët rëba lëšo iliz'ëje/ nat^uõ ûje// kõje imā vāⁿka bäšt'inu/ onīje blīzū išā zaubrät mäslina// onī kojīje lārgo imā/ lārgoje morā p^uõt'// nāša famījaje imāla svügdi lārgo/ imāš pouuru/ ūru ipõ hodät pjëške/ stovāruⁿ põdvi ūre// p^uõt' tāmõ dvī ūre/ idvī ūre hodät zādoma// t^uõbi izgubī trī četīri ūre nājbojoga rādnog vrīmēna// mõroqasi p^uõt' tak^uõ rāno/ dabiž dõdāna došā/ nalicē mēsta/ stät d^uõklise vīdi/ uzīⁿsko dõba dočētārī ipõ ūre// zat^uõsi mõr^õā izvāⁿka rāno p^uõt' dõma/ dabiž zān^uõt' došā dõma// ūjutrosi kābi bī mīsēc išā ranīje/ dabišimā vrīmenā podāⁿū/ zaštõ vëše põsla// bītnoje štõ vëše bät naterēnū õkolo mäslīⁿā// posāl nī fizički tēžak/ ālije sp^uõr// zat^uõ trëba pūno vrīmenā izgubät/ dabišñëšto mõgā pobrät// põsebno akonīsu dobrõ rodële mäslina/ õnda mõr^õāš pūno vrīmena izgubīt/ dabištõgod dõnī dõma/ datinī išā dāⁿ tak^uõ zāništa// kābi tukālo brät mäslina/ õndabise organizīrālo/ stāvīlobise skālē/ bīje jedāⁿ muškī ilidvā/ stāvībi dvā p^õāra skāla nastablõ/ sõto rõbu/ takozvāⁿe brñāle/ danepādājū pozemjī/ trāvī/ nëgo dapādājū prāvo naonū rõbu/ tak^uõ dalākoih sküpīš//

II. dio

T. P. t^uõ vā daonī znājū/ dasehodëlo umäslina kakõ māli/ kāsē zavīši šk^uõla/ ilisibī donedīje/ ipāti līpo dā kõficu dakūpīš/ ivřžeti dvā rogāčā onāmo pëšës mētri dāje/ kā d^uõd'ëš donīh/ pāt'ëših izëšt// õli dvī trī smõkve// nevõja vëlakā//

Ka. P. bilismo māli// nī bilo zakūpät// mīsmo ostāli bezõca/ zbābūⁿ stārūⁿ sāmī// nī bilo dīnarī zakūpät// vā p^uõt' ūs^uõl// iūjutrose dīgnūt kõlo dvī ūre/ trī ip^uõt'āt undë naodrëd'eno mēsto// kāsī došā tāmõ/ vāti trcät jerbõ nīsi bī sām/ negojošīhje pritëbuⁿ/ nëgo ūdri kõ böje mõže/ mõj sīⁿko// akābi bilā došlā ovā/ kakõse rëčë/ põm^uõrska strāža//

T. P. fināⁿci// fināⁿci//

Ka. P. vālobitise bilo sprēmät/

T. P. ê/ t^uõje bī mõnopõl/ sõlje bilā mõnopõl/ hodät ūsõl/ t^uõje bilo

zabrāneno//

Ka. P. pā d^uot' / brāte/ skūpīt pēšēs kilī/ bīlo desētāk/ primatēmu// kāsije skūpī/ usāk odvrit'ē//

Tn. P. jesečīdālo/ mā//

Ka. P. drēto kroskonāļ uguzīcu/ ip^uot'āt òpeta//

T. P. iizī sōl/ opārīse/ znāš//

Ka.P. p^uot'āt tū izZāklòpatīcē/ kakòse zovē tā vāla tū/ isTrstenē p^uot'āt priko svegā Šātña rāta/ d^uot' uPotīrnu/ itāmo pā dīgosmo ostālē/ dīgo nīsmo/ adīgosmo išlit'a dōma// ètotī Ōri mojā/ t^uotije bīlo tak^u pocīlo lēto// cīlo lēto òtkad svrši skūla/ pāsmo kūpīli dodažjā// nīsmō prodāvāli/ nēgo zasvojū pòtribu smo imāli/ jerbòje svāk kūpī nīsmō sāmō mī// svākje kūpī/ jerbòje svāk bī unevōji//

O. L. tēbije pokòjāⁿ otāc bī išāt'ā/ kolēkosi imāla gōdišt'//

Ka. P. dvā godīšt'a//

O. L. pāje bī išāt'ā inākūⁿ kolēkoje pogīnu//

Ka. P. dvā godīšt'a òtkadjē išāt'ā//

O. L. anīšūvāⁿ nīkad reklē kakò/ kakòje ūⁿ t^uobī išā//

Ka. P. azaprihrāⁿtse/ dūšo// tāmōsu bīli onī išlī sPrincīpesuⁿ Mafālduⁿ/ br^uōd seje zvā//

O. L. aīskleje išā tī br^uōd//

T. P. izDubrōvnīka mōrā bēt bī išā/ pūⁿ boksīta/ rudāče// ūⁿje izāšā vāⁿka/ valdāje bī stāri br^uōd// mēnije māter imāla pjēsmicu otēga// t^uosu bīli stāri brōdovi/ došāje naonē vēlike vāle/ onā trī vāla/ iostāje nāsrīdu vāla/ krmā i prōva ostāla prāzna/ islomīse// kakōsi onō reklā dasezvā//

Ka. P. Priⁿcīpesa Māfālda//

T. P. atak^uoje/ tak^uoje//

K. P. bīloje Lūčāni desētāk nañēmu/ jošjedāⁿje dožīvī// jōšjedāⁿ stāri bārba Mārko G^uōbica/ ūⁿje bī onādar māli// nī znā niplōvat//

Tn. P. jeseūⁿ spomīne tēga//

K. P. ijē/ kakōne//

Ka. P. nāši Lūčānisu ovāko rēkli/ nīkose nem^uojte vrt'// nekāse mēt'ē kakò kō znā/ jerbō komūt'eš rēt' nemet'ise//

T. P. kā neznāš štotīse/ mōže dogodēt//

K. P. tūje bīlo pāt stōtiⁿ čējādi//

Ka. P. nīkose nemet'ite/ jert^uosu bīli navālīli morskī pāsī/ Tōme/ t^uodaje

bilo svò mòre ucrvènlò dôklesuse onì nãždrìli/ ikàsuse nãždrìli/ reteràli suse/
iovì nãšisuse pãk vřgli//

T. P. víš ovò lípo/ reteràli// znãš štò t^uõ znãči// uklonèli//

Ka. P. uklonèli/ ê/ ipãk su ostàli žìvi// ivèga mãlega štòje bì vèzàliga skonopũⁿ
i potèzàli/ daostàne žìv//

T. P. t^uõtije osì pòtrèsa dũbròvackèga nãjvet'a žàl^uos uDubròvniķu bilà
iòkolici/ t^uõsu bìli skòro svè Dubròvčani//

Ka. P. eBòže mòj//

K. P. t^uõje bìlo hìl'jadu dèvesto dvãdeset isì^èste/ sèdme/ ^uõsme//

Ka. P. t^uõje bìlo dvãdeset isèdme/ isèdmesmo išlit'a//

K. P. bãbaje imàla dvã godìšt'a//

T. P. tãčno/ tãčno//

K.P. dvaestsèdme/ mòžda ukrãju dvaestsèdme ilipočetkũⁿ dvaest^uõsme/
kòncũⁿ dvaestsèdme ilipočetkũⁿ dvaest^uõsme/ dátum sà mĩ prècìzno
nèznãmo/ àli l'judisu t^uõ imàli zapìsaⁿo daseznã kãje t^uõ bìlo//

T. P. dobrò/ tegòdine àla// uìsto dòba sìgurno//

Ka. P. nèznãⁿ/ nèznãⁿ kojèje t^uõ bìlo godìšt'e// ùⁿje isã tãmo uMõⁿtevidèò//
ùⁿje učinĩ tãmo nìšta nègo godìšt'e ìpo// iòndasu išlì ovàko// bìje ùⁿ i bãrba
Stìpè Zlòkìt'//

K. P. stàri Božjãk Æⁿtè//

Ka. P. ùⁿje bì ukãmaru/ bãrba Stìpè iotàc/ jednũ//

K. P. dobrò/ alisuzãjedno došli tãmo//

Ka. P. ajesù skũpa// ionìsu reklì jedãⁿ drùgemu/ tã dvã dìnàra štòsu imàli/
danèka znãjũ jedãⁿ zadrùgèga// t^uõsuse onì dvã povjèrili jedãⁿ drùgemu//
idošlòje dòba dajeovì nãš pokòjaⁿ otàc dòbì jednò mìsto zap^uõt'/ jã bãš nèznãⁿ
koj^uõ/ zaborãvìlasãⁿ// abãrba Stìpè drùgo/ aovò drùgo mìstoje bìlo zap^uõ
poprãvjãt cèste/ nìko gòzjesu vũklì it^uõ// iovì govòri dasenekã promìnu//
promìⁿlisuse// pokòjaⁿ nãš otàcje isã namìsto bãrbe Stìpetã/ abãrbaje Stìpè
isã naNEGòvo// ibãrbaje Stìpè ostã žìv/ apokòjaⁿ otàcje pogìnu// karoserijaseje
odvojìla odonègã motòrà/ iìšlì uprovalìju inã// pãsu bìli jãvìli/ jèr tãmoje bìlo
nãšèga svìta/ atrìdèset gòdìⁿse/ Tòme/ vòdì žìv/ nãš pokòjaⁿ otàc// kãsmose
išlì razdìlìt išlìsmo nasùd/ ipokòjaⁿ otàc žìv// nìgdi nì bì dajeùmri// pãkje vãlo
t^uõ nãt' svidokè ièto nã// nìšta nègo nã// svãstasmo mĩ pròvali//

O. L. kãste bìli išlì uÈl Šãt/ kakòste t^uõ bìli išlì//

Ka. P. lípo/ partìkuleti/ kakòse grè//

T. P. mòje sũⁿce bìje ràt/ kãsu četrdesèt ipřvè došli Talijãⁿi/ idrùgè//

bîlismo poTaliĵāⁿima pāsu došli četrdesēt ičetvŕte Nĕmci/ kōncuⁿ četrdesēt itrĕt'e ġōdine/ ipōčeli strāšīt/ nevōja/ dat'esvĕ zaklāt/ dat'esvĕ ubĕt/ ijā znāⁿ nĕmu brātje došā unāš/ govōrit'e dagōvorū dabivālo pu^ot'āt/ adi/ dauⁿ nĕzna/ dat'esep^uot'ā puItālije// aĵlismo ogōte/ jōšje ostāla ulōncu// iišlīt'āsmo onāmo dijesadā bāⁿkā/ uonū zgrādu// tūje bīla pol'jāna jednā/ ovāko bīlo stŕmo itūsmo stāli/ tūsunāⁿ reklī nekā čĕkāmō dōk svā vōjskā prĕd'e// tāmosu vūkli brōdōvi puVīsā//

K. P. puLāstova//

T. P. itūsmo stāli popōdnĕ očetiri ūre// jā kakōsāⁿ jūbī jĕdnĕga oficīrā dameukrcā ōstrāhā/ zasŕce Isūsovo//

K. P. kōje bī uvōjscī/ uvōjscī/ akōje bī slōbodāⁿ tīje išā// dicā/ stārisu vet'īnuⁿ išlī//

T. P. idōkje vōjskā prošlā/ t^uōje bīlo vĕt' trī/ četire ūre ujutro upĕtjⁿ misĕcū/ zāpravo uzādĥⁿ četvŕtĕga// idōšāje nĕkī/ kāže nāŕōde mōj nemōžese ukrcāt nĕgo jōš stō čĕjādi// zasŕce Isūsovo// t^uōje navālilo narīvu tāmō/ nīga nīkoga// abī jĕdāⁿ bruōd ostā puⁿ munīcije// jā kakōsāⁿ jĕdnĕga jūbī dameukrcā// paist'ĕš Rād milu/ ist'ĕš Lōvora/ bāba/ māt/ zapartīkulu//

Ka. P. dātije svīh odvūt'//

T. P. edōša jedāⁿ/ īsto oficīr// kāže// nāŕōde mōj/ nemōžese/ uⁿdekāje īsto munīcija/ nastrādāt'ete imī ivī/ tūⁿse nāŕōd nemōže krcāt// mamājko mojā/ dīt'emo sād// sāmī āuti// dōšli dvā trabākula Krīl'jāni/ nīkad nĕt'ū zaborāvit// bīje bārba Āⁿtĕ iSĕkar Novāk/ obadvā brāta// zāmalo danīsmō došli naHvār// bīlisu uHvārū Nĕmci/ kŭrbini sīnovi// pūhāloje šilōko/ naNĕmcenas odveī ovī Krīl'jāni// insōma/ odLūkĕ doHvārā iuLāstovo cīlu nōt'// iuLāstovosmo prīnot'īli// idošlō nared'ĕne daseukrcāmō zaVīs// mōj Krĕšo/ dvā onā avijōnā// kōgose mĕt'ā ūmōre/ kōgose mĕt'ā ūgrmje/ isvāk utĕkāⁿ ikāseje smŕklo ukrcālismose ōpĕt nanīke brōdove trabākule inaVīs// tamāⁿ zorā// ōblāčno/ sā mī govōrimo kakōt'e bombardīrā Vīs/ kakōt'emo svī pogīnūt'// srīt'a/ dažĕloje/ bīlā maglā/ itūsmo stāli dovĕčeri āli nesvāk// nīkĕ grŭpese ukrcāle naonĕ invāzīone/ onĕ borbĕne vēlike/ pātĕ Sāⁿta Marīje/ Sāⁿta Krōče/ Sāⁿta Lucīja// obašli svĕ doTarāⁿta/ štō nīsmō/ Tuturāⁿo iizTarāⁿtasmose ukrcāli/ abīlesu prōtupodm^uorniĕke mrīže/ vāloje izāhvat/ mīnāⁿo svĕ// ōndasmo ōtudi išlīt'ā/ idōšlismo naGŕšku blīzū Krĕte// avijōnīdat'e bombardīrā kōⁿvōj/ jerbōje išā kōⁿvōj// nī t^uō išā jedāⁿ bruōd/ išāje kōⁿvōj// svĕtije Dalmācija bīlā/ ōkolica Šībenīka/ Zādra/ Bŭkovaica//

K. P. Dalmatjⁿska zāgora/ Bīokovo iotōci//

T. P. doDubrōvⁿīka// tāmōsmo stāli ġōdinu ĩpō// kāje došlō nared'ĕne daīdemo dōma/ pākovali svĕ/ poslāli svĕ prīsobuⁿ/ pāke isvĕ ist^uōj// ostāli jōš dvā mīsĕca bĕzišta/ bĕziĕega// vāldāje bīlo takv^uō rātno stāne/ takv^uō

nared'êné/ ipâsmo došli četrdesêt ipête udesêtîⁿ mîsêcu narîvu// bilâje narîvu ovâkâ trāvâ//

Ka. P. tâmosmo bili usâtorima/ lîpo gôreje bî sâtôr/ adôleje bilâ pŕžina// ilêžâlismo nâjprîⁿ takô/ apâsunaⁿ dâli nâkuⁿ nîkoliko dâⁿ postêje/ pâsmo krâli čŕnîma cimênat štòsu zâhodê činîli pŕikodâⁿa/ aponot'î p^uô ukrâst zapocimentât mâlo sâtôr//

T. P. t^uôti je bilâ senzâcija kâsu bili Englêzî/ sâsaⁿ vêt' išât'â/ grîⁿt'a// šês ũrije//

Ka. P. pâ štò//

K. P. grê zâsprovodŭⁿ//

T. P. âla bôg/ dovid'êna/ stôjtemi dobrò//

Ka. P. â/ ov^uô grê zâsprovodŭⁿ// ajesî učinî posâl kojî//

T. P. nê//

Ka. P. madâli//

T. P. nêbi t^uô B^uôg// išâsaⁿ jednò jŭtro/ dat'useiskrcât// Lövôr lovî tîst'ac/ pâk nisâⁿ//

Ka. P. nekâti rêčîⁿ// Ivâⁿčica dasumupòbrâli cîli onî dôvnî mîⁿdel štòje bî// neIvâⁿčica/ nêgo Perê Žâⁿko//

K. P. naIvâⁿčicino onî dôvnî mîⁿdel// dajeùbrâ dvî širòke vrît'e//

T. P. t^uô lâže// onî najdôvnî mîⁿdelje gòrak kakò pàs/ anaonî drŭgi nî bîlo pèkilî//

K. P. rêkâje dajenadôvnî bilo dobòta vrît'a mîⁿdeli/ dajenâjboje rodî//

T. P. nemòže bêt// dajesvê t^uô bîlo grâne sît'/ nebibîlo tolêko vrît'a// bôg//

Ka. P. jâsaⁿ bilâ uteklâ sâma bèznîkoga// tetâ Vîⁿkase bilâ udâlâ/ nôj nî pokòjaⁿ mùž dâ p^uô^t' jerbò nî imâ ôca// imâje mâter/ imâje bâbu stâru//

K. P. nî bî ôdlučâⁿ zap^uô^t'//

Ka. P. nî ũⁿ dâ nôj p^uô^t'// anâmaje reklâ tetâ Marija dat'eonâ p^uô^t'// rêklaje Kâte/ parit'âjse pât'emo p^uô^t'// med'utîⁿ/ bilâje bôrbâ uBlâto/ ubêloje nâma jednù tetù uBlâto/ Âⁿdrîji iMâtetù mâter// Âⁿdrîjaje bî mâli/ pâje bilâ Mîlka/ Mâⁿtêje bî ôvdê snâma imâlu Mariju ôdvâ godîst'asu imâli// ikâsuje ubêli/ vâloje p^uô^t' tetù vazêst uBlâto// nacivîresuje doveli/ mŕtvu// kâsuje doveli/ tetâ Marijaje tû mâlu nosêla nâruke douLûkù// imâlaje dvâ godîst'a// ionâ mênî govòri// Kâte/ tî hodî/ ajâ nêt'u/ komŭt'u ostâvît ogòtu/ komŭt'u ostâvît ôvcu// ajâ govòriⁿ/ vî nemòjete nîko/ ajâ grîⁿt'a// ijâsaⁿ išlat'â stetŭⁿ Lucŭⁿ Pelinçŭⁿ// idicâsu bili mâla/ Mâⁿtêje bî mâli/ Îda nî hotêla nêgoje ostâla sbâbuⁿ idîdŭⁿ amîsmo išlit'â/ ipòslije tetâ Lûcâ ostâla uTŭrubatu/ ajâsaⁿ išlat'a uÂfriku jerbòje Âfrika bilâ vîše vrŭt'â/ toplija/ nêgo Tŭrubat/ pâsu dîca

ostāvāli ũⁿde dijebīlā mǎlo blažīja klīma/ itak^uōsmo ostāli godīšt'e ipò dāⁿ// pāsaⁿse līpo zapòslila ukùhińu/ tāmosaⁿ fatigāla// nāšisu svè rādīli ukùhińu iètoti nà// itak^uōsmo učinīlò godīšt'e ipò dāⁿ ibilonāⁿje līpo// oněmu kò nī imā nīkoga ovāmo/ kogā nī bolēla glāvā zānikoga těmuje bīlo līpo// glādni nīsmò stvārno bīli iètoti// ijòssunaⁿ dāvāli pomālo đīnari//

Legenda znakova

- vokalne varijante

ǎ – obično označava realizaciju /a/ u dugom slogu. Dolazi u naglašenom [pòsǎl] i nenaglašenom položaju [trībǎ], [trǎvǎ]. Jezik je pri izgovoru toga glasa ponešto podignut i povučen natrag, tako da se realizira po malo kao stražnji glas (u usporedbi s izgovorom književnoga /a/).

°ǎ – oznaka diftonške realizacije vokala tipa a .

o – obično označava realizaciju /o/ u dugom slogu. Dolazi u naglašenom [takô] i nenaglašenom [ũsôl] položaju. Položaj jezika pri izgovoru isti je kao u [ǎ] pa se [o] u usporedbi s književnim /o/ realizira kao zatvorenniji glas.

°o – oznaka diftonške realizacije vokala tipa o.

ę – obično označava realizaciju /e/ u dugom slogu. Dolazi u naglašenom [zêmiu] i nenaglašenom položaju [priprēmǎt].

ie – oznaka diftonške realizacije vokala tipa e.

ǝ – znak za uvjetovanu realizaciju vokala /i/ gotovo uvijek pod kratkim silaznim akcentom.

ε – znak za alofon fonema /e/ reducirani glas pod kratkim silaznim akcentom.

- nazalne vokalne varijante

ǎ, ę, i, o, u – izgovor vokalnih varijanata bilježi se potpisanim znakom za nazalnost ispod grafema za pojedine vokale.

- konsonanti

ǎ, ń – palatalni lateralni sonant i palatalni nazalni sonant

l' – palatalizirano /l/ – znak se koristi u fonetskom zapisu ogleđa govora

ž – zvučna palatalna afrikata

ẓ̌ – zvučna pretpalatalna afrikata

t' – bezvučni palatalni ploziv

d' – zvučni palatalni ploziv

- ś – bezvučni palatalni frikativ
- ⁿ – alofon fonema /n/ (znak se rabi za djelomično reducirani izgovor alofona fonema /n/ iza nazaliziranoga vokala)
- neakcenatski znakovi za fonološku transkripciju
  - / – intonacijska pauza
  - // – kraj rečenice (u pravopisu “točka”)

Literatura

- BARIĆ, EUGENIJA I DR. 1990. *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BROZOVIĆ, DALIBOR – PAVLE IVIĆ 1988. *Jeziik, srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- FINKA, BOŽIDAR 1977. Dugootočki čakavski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik 4*, Zagreb, 7–178.
- FINKA, BOŽIDAR 1973. Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik 3*, Zagreb, 5–76.
- GJIIVOJE, MARINKO 1968. *Otok Korčula*. Zagreb: Vlastita naklada.
- KALODJERA, DUŠAN 1985. *Otok Korčula i Pelješka rivijera*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- KAŠTROPIL, IVO 1970. Neke značajke govora Blata i Vele Luke. *Zbornik otoka Korčule*, Zagreb, 86–90.
- KUŠAR, MARCEL 1895. Lumbaradsko narječje. *Nastavni vjesnik 3*, Zagreb, 323–338.
- LUKEŽIĆ, IVA 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- LUŠKO LIBRO, 1994. godišnjak Društva *Vela Luka* br. 1, str. 45. i 48. Zagreb: Društvo “Vela Luka”.
- MENAC-MIHALIĆ, MIRA 1989. Glagolski oblici u čakavskom narječju i u hrvatskom književnom jeziku. *Filologija 17*, Zagreb, 81–109.
- MOGUŠ, MILAN 1977. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- MOSKOVLJEVIĆ, MILOŠ 1949. Govor ostrva Korčule. *Glasnik SANU 1/3*, Beograd, 155–221.
- OLESCH, REINHOLD – PETAR ŠIMUNOVIĆ 1983. *Čakavisch – deutsches Lexikon. III Teil. Čakavishe Texte*. Slavistische Forschungen 25/3, Köln/Wien: Böhlau - Verlag.
- OREB, IZVOR 1990. *Lanterna na škoju*. Zagreb: CBD Centar.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 1979. Einführung (u: HRASTE, MATE – PETAR ŠIMUNOVIĆ

- REINHOLD OLESCH 1979. *Čakavisch – deutsches Lexikon. I Teil*. Slavistische Forschungen 25/1, Böhlau - Verlag, Köln – Wien, str. XII-XLVII.)
- VUČETIĆ, ŠIME 1972. Kuma Mandina u po ovega vika. *Forum*, XI/12/24, 960–974.
- ZEČEVIĆ, VESNA 1993. *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu*. Zagreb: Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog instituta.

The Vela Luka Subdialect: Classification and Phonology

Summary

This paper provides a description of the speech of Vela Luka, on the Island of Korčula, based on the author's own field research carried out in August 1993. There is no real previous description of the Vela Luka subdialect. The material previously taped has been transcribed and accentuated, so the description is based on the phonetic transcription method. The vowel system has been presented both synchronically and diachronically, together with accentuation, consonant system, and the major features of morphology. Speech samples are also provided.

Ključne riječi: hrvatska dijalektologija, čakavski, ikavski, Vela Luka

Key words: Croatian dialectology, Čakavian, Ikavian, Vela Luka